

Лекція 13. Експертні оцінки в дослідженні політичних явищ та процесів

1. Інтерв'ю з експертом: переваги та недоліки
2. Роль експертних висновків у політичній практиці. Метод Дельфі
3. Суб'єкти експертних оцінок. Аналітично-консультативні центри («think tanks» – мозкові центри, фабрики думки)
4. Експертна дипломатія
5. Підготовка підсумкових матеріалів експертного дослідження

- **ПОРТНИКОВ про міністрів-фігурантів розслідування НАБУ**

- <https://www.youtube.com/watch?v=nzi2vm3mpK0>

- Російсько-українська війна (прогноз щодо тривалості) :

- https://youtube.com/shorts/7zBU4k0FJ38?si=okRBH9doeNYc_aCO

- Еплбаум про автократії:

- <https://www.youtube.com/watch?v=AYhS7pLwFj4>

- **Індивідуальне інтерв'ю** – це міжособистісна рольова ситуація, в якій інтерв'юер ставить респонденту запитання, що впливають із гіпотези дослідження. Запитання, їх формулювання та послідовність визначають структуру інтерв'ю

- За **цільовим** призначенням:

- 1) ретроспективне інтерв'ю (має на меті оцінне відтворення минулих фактів, подій учасниками чи свідками ситуації);
- 2) інтроспективне інтерв'ю (має на меті вивчити думки та оцінки людей з приводу поточних подій);
- 3) проєктивне інтерв'ю (має на меті виявити можливе ставлення людей до віртуально можливих подій чи поведінка людей потенційно можливих ситуаціях).

- **Форми інтерв'ю:**

- За формою та технікою опитування:

- 1) **стандартизоване** (формалізоване, структуроване) інтерв'ю - формалізована процедура опитування, тобто. є стандартизація плану інтерв'ю, а саме: жорстке формулювання питань (закритих) та варіантів відповідей до них, а також певна послідовність питань та їх задання;
- 2) **напівстандартизоване** (напівформалізоване, напівструктуроване) інтерв'ю - інтерв'ю, що передбачає використання не тільки закритих питань, а й деякої кількості відкритих питань;
- 3) **нестандартизоване** (вільне) інтерв'ю - інтерв'ю, при якому стандартизація процесу власне інтерв'ю зведена до мінімуму, тут немає заздалегідь підготовленого плану та сформульованих питань.

- **Етап 1: Встановлення контакту**
- **Завдання етапу:** встановити контакт із експертом,
 - створити комфортні умови для бесіди
 - досягнути взаємної довіри
 - сформулювати мету інтерв'ю стимулювати початок обговорення проблем
- **Техніки, прийоми:**
 - Організація простору бесіди
 - Зустріч-знайомство Розминка (коротка бесіда на сторонні теми)
 - Емпатійні висловлювання
 - Саморозкриття.

- **Етап 2: Дослідження проблем клієнтів**
- **Завдання етапу:** керувати ходом бесіди, підтримувати емоційний контакт з експертом, **Техніки, прийоми:**
 - Безмовне слухання
 - Проста рефлексія
 - Вибіркова рефлексія
 - Уточнення
 - Переказ
 - Перефразування
 - Перевірка правильності розуміння експерта
 - Подальший розвиток думки клієнта
 - Відкриті запитання
 - Закриті запитання
 - Заохочуючі репліки
 - Емпатійні висловлювання

- **Техніки, прийоми:**

- Резюмування
- Інтерпретація
- Аргументація
- Відкриті запитання
- Формулювання альтернатив (різних шляхів поведінки, подолання проблеми)
- Конфронтація

- **Етап 4: Завершення бесіди**

- **Завдання етапу:** нагадати експерту про результати бесіди
- виразити вдячність за витрачений час
- **Техніки, прийоми:**
- Резюмування
- Саморозкриття
-

- **Переваги:**

- *Гнучкість у процесі інтерв'ювання.* У розпорядженні інтерв'юера доволі широкий набір різновидів інтерв'ю (від структурованого до вільного) для проведення дослідження залежно від проблеми, що вивчається. При напівструктурованому та вільному інтерв'ю дослідник має можливість уточнити запитання й поставити додаткові для з'ясування більш точної інформації.
- *Контроль за дослідницькою інформацією.* Інтерв'юер визначає тих, хто відповідатиме на запитання, місце, де відбуватиметься дослідження, та порядок, у якому будуть ставитися запитання.
- *Високий рівень відповідей.*
- *Додаткова інформація.* Інтерв'юер має можливість зібрати додаткову інформацію (про реакцію респондента, умови проживання тощо).

- **Недоліки:**

- *Висока ціна.* Вартість інтерв'ю може бути значною, особливо у випадку великої кількості респондентів та ін.
- *Вплив інтерв'юера.* Особистісні характеристики інтерв'юера та відмінності у техніці інтерв'ювання, якими вони володіють, можуть вплинути на респондентів та їх відповіді.
- *Недостатня анонімність.* Присутність інтерв'юера не сприяє відчуттю анонімності у респондентів.

- **Сфокусоване інтерв'ю (фокус-група)**
- Сфокусоване інтерв'ю має чотири основні характеристики:
- Воно проводиться з респондентами, про яких відомо, що вони мають певний досвід з конкретної проблеми.
- Воно стосується певної проблеми, що вже аналізувалася до проведення інтерв'ю.
- Воно проводиться на основі опитувальника, який уточнює теми, що мають стосунок до гіпотези дослідження.
- Воно сфокусоване на досвіді респондента, який стосується проблеми дослідження.

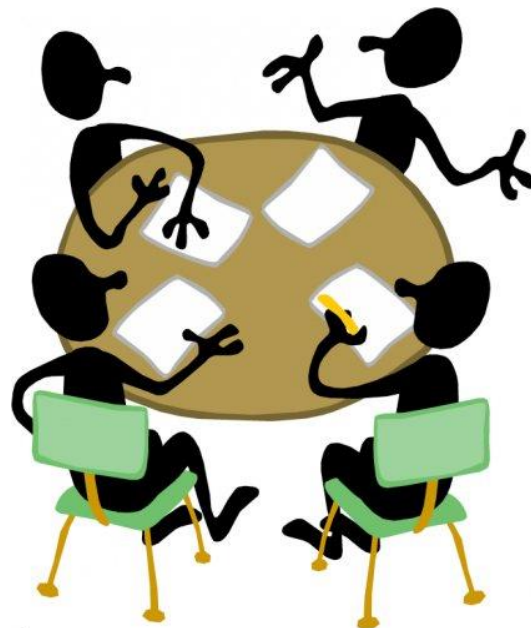
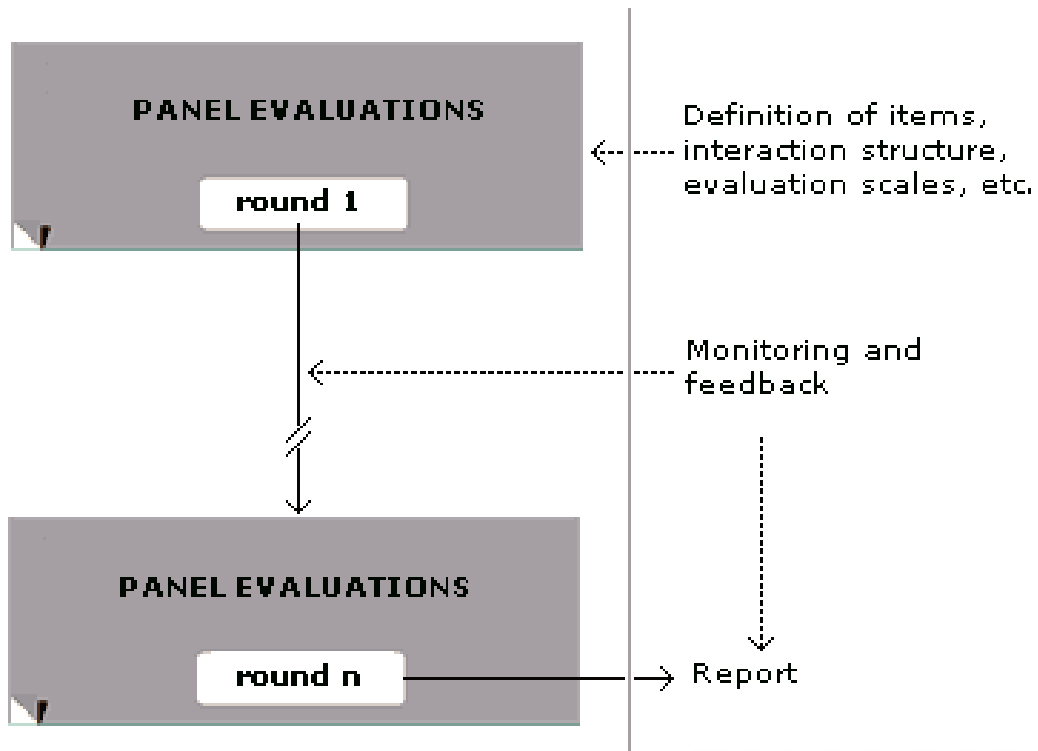
У практиці застосування методу експертних оцінок існує кілька способів використання потенціалу групи: індивідуальний, груповий і так званий метод «Делфі».

- **Експертне опитування для характеристики політичних процесів проведено у декілька етапів:**
 - – визначено цілі;
 - – здійснено підбір спеціалістів-експертів;
 - – сформовано питання і складено опитувальний лист (анкету);
 - – розроблено прийоми та процедуру опитування експертів;
 - – проведено роботу з експертами, яких ознайомлено із процедурою надання відповідей на запитання анкети;
 - – проведено опитування експертів;
 - – здійснено обробку, аналіз та узагальнення експертних оцінок.

Метод Дельфі – багатоетапний метод, який передбачає початкове ізольоване винесення експертами своїх суджень з подальшим багаторазовим їх коригуванням на базі ознайомлення кожного експерта з судженнями інших експертів до тих пір, поки величина розподілу оцінок не буде знаходитись у границях заздалегідь встановленого бажаного інтервалу варіювання оцінок.

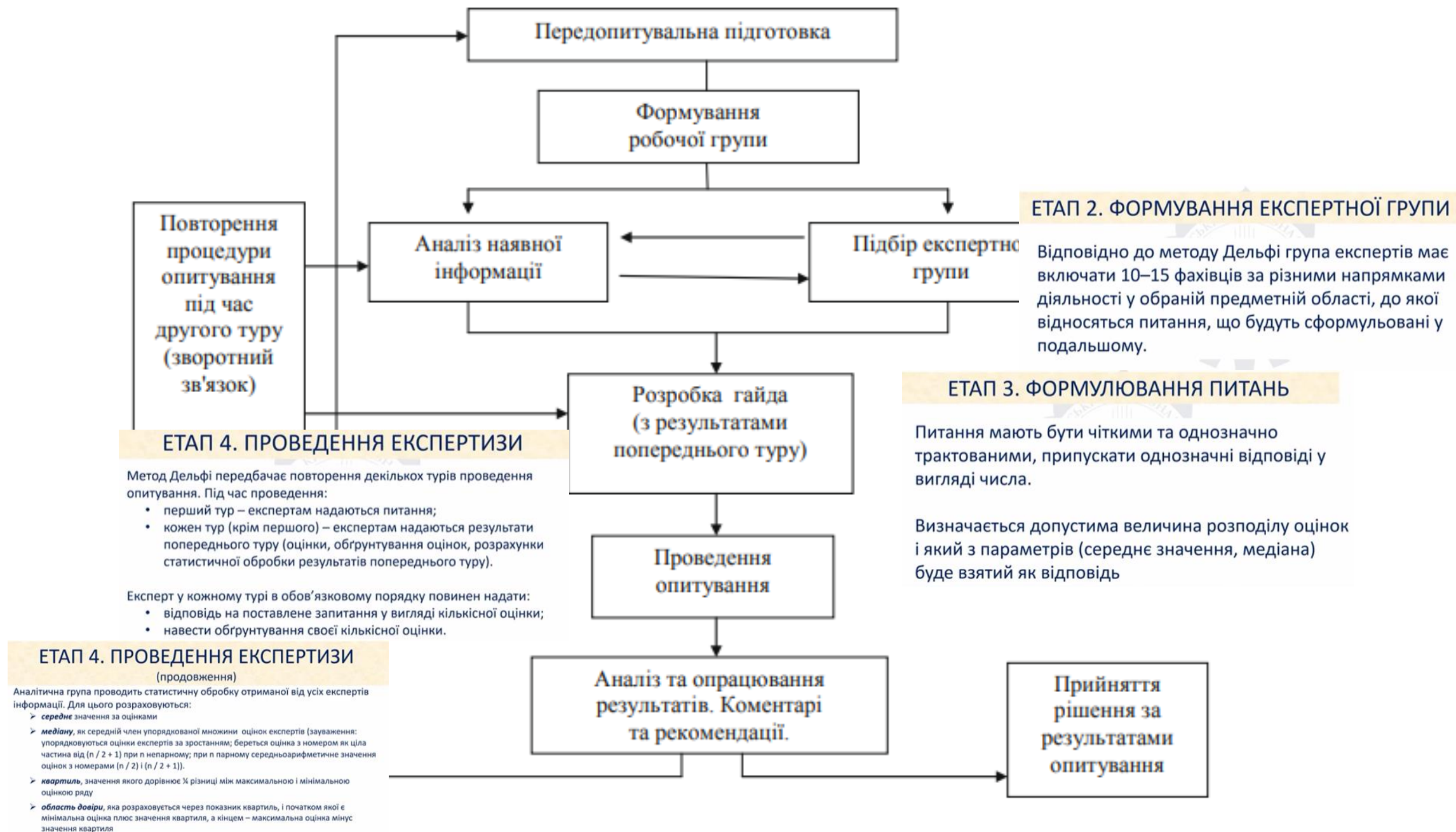
Процедура експертного опитування за методом Дельфі складається з декількох етапів

метод експертного опитування, який використовується для досягнення консенсусу щодо складних питань шляхом анонімних і багатораундових опитувань

- Кожен з експертів індивідуально працює з ситуацією, потім озвучує її в колективі. Вони зобов'язані обмінюватися думками та ідеями до тих пір, поки не прийдуть до спільного знаменника.
- **ЯКІ КЛАСИ DELPHI ІСНУЮТЬ?**
- Цей метод має два класу поставлених проблем:
- **До першого класу відносять ті, що мають достатній інформаційний потенціал** для їх вирішення. Явною перевагою такого класу є те, що в його рамках може бути надано дуже конкретну відповідь на поставлені проблеми і точність прогнозу дуже висока.
- **До другого класу відносять ті проблеми, при вирішенні яких експертам не може бути надано достатньо інформації** для їх вирішення. Отриманий результат такого класу експертизи необхідно обробляти з підвищеною обережністю.

„Делфі” можна зобразити так:

Недоліки метода Дельфі:

- суб'єктивність думок фахівців, які беруть участь в опитуванні (метод не дає можливості зіштовхувати в суперечці думки експертів);
- великі витрати часу;
- експерт може погодитися з думкою більшості, щоб уникнути необхідності пояснення, в чому полягає відмінність його рішення від інших варіантів (деякі фахівці вважають, що «припущення про те, щоб ті, хто різко розходиться з думкою більшості, обґрунтували свій погляд, може привести до посилення ефекту пристосування, а не зменшити його, як це було задумано»).

Переваги методу Дельфі:

- метод Дельфі дає змогу зменшити коливання за всією сукупністю індивідуальних відповідей, обмежує коливання всередині груп;
 - наявність малокваліфікованих експертів надає менш сильний вплив на групову оцінку, ніж просте усереднення результатів відповідей, оскільки ситуація допомагає їм виправити відповіді за рахунок отримання нової інформації від своєї групи.
-

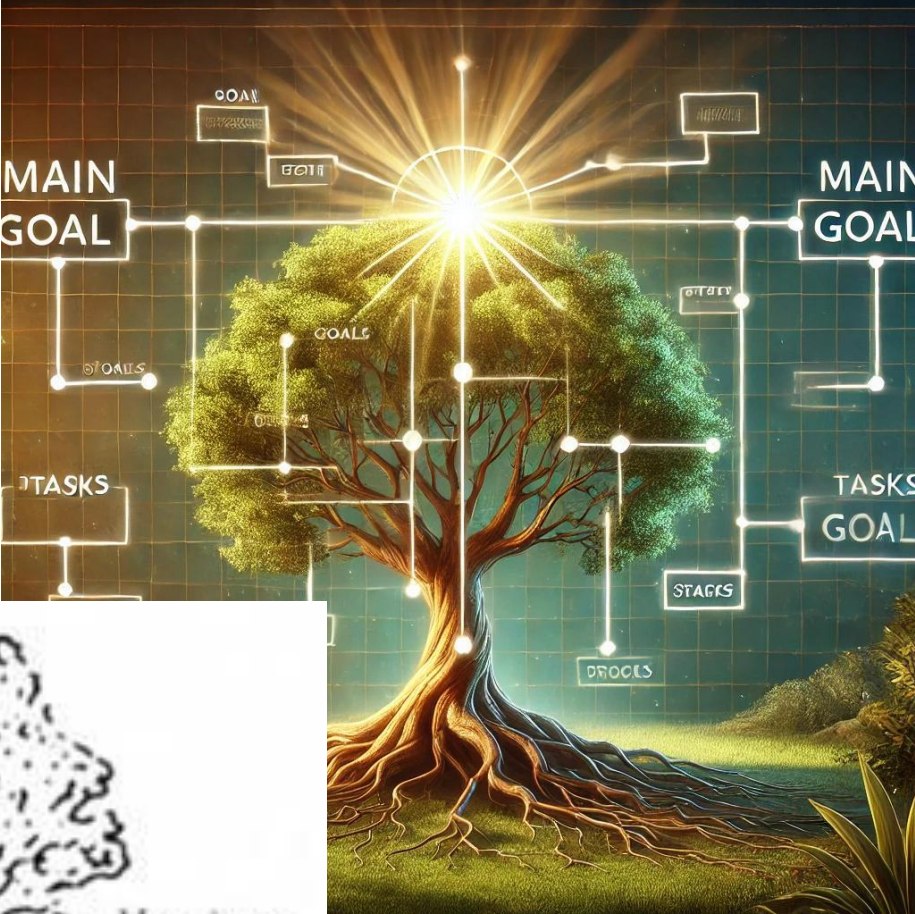
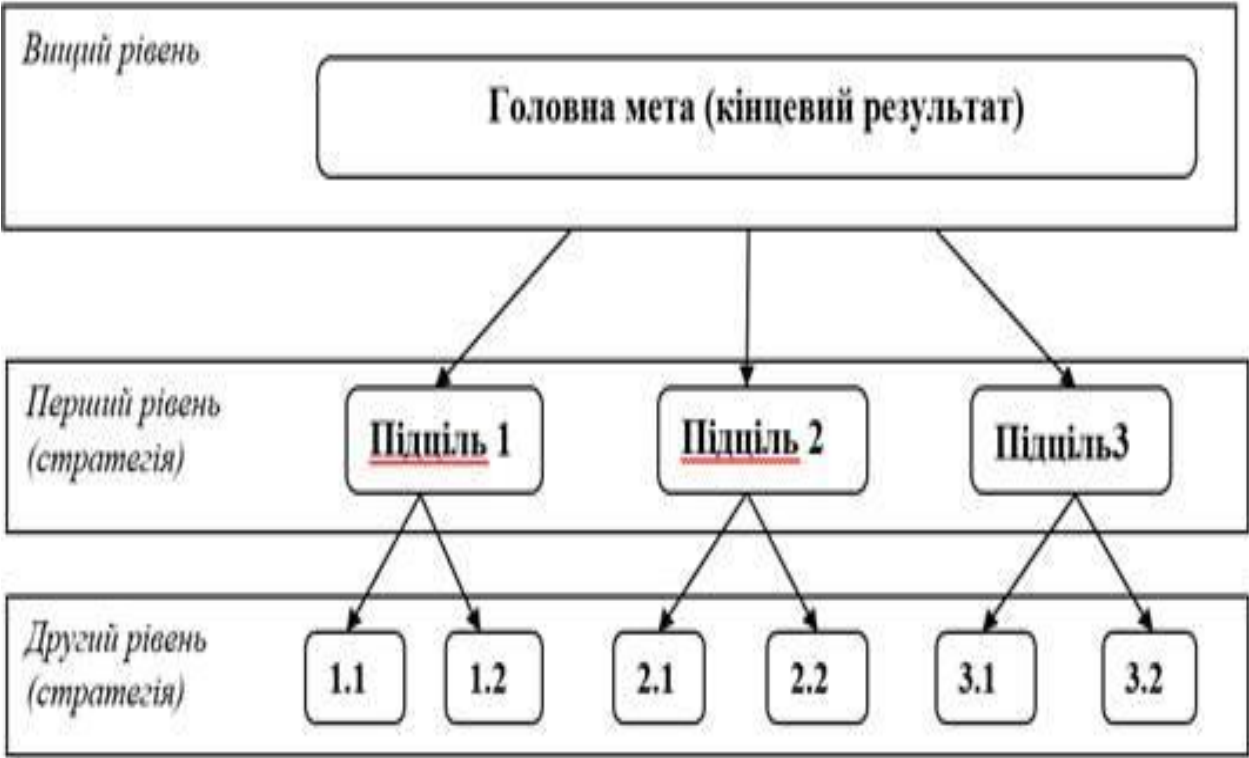
- індивідуальний (метод узгодження оцінок). Кожний експерт надавав оцінку незалежно від інших, після чого було визначено узагальнюючу оцінку

- У процесі спостереження опитано 14 експертів. Узагальнення результатів експертного опитування здійснено за допомогою формули середньої арифметичної простої

$$G_j = \frac{\sum z_{ij}}{m},$$

- де G_j – середній бал,
- Z_{ij} – експертна оцінка явища (бали),
- i – властивість,
- j – елемент сукупності

Послідовність побудови «дерева цілей»

- Аналітично-консультативні центри (англійською мовою «think tanks» – мозкові центри, фабрики думки, дослівно «сховище думок») є невід’ємною складовою поточного політико-дипломатичного процесу як у межах національних демократичних держав, так і у світовому масштабі

- Національний інститут стратегічних досліджень,
- Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова
- Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади

**Перелік українських неурядових аналітичних центрів,
зміст сайтів яких було досліджено**

№ з/п	Назва неурядового аналітичного центру	Сайт
1	Аналітичний центр CEDOS	https://cedos.org.ua/
2	Аналітичний центр DIXI Group	http://dixigroup.org/
3	Громадянська мережа ОПОРА	https://www.oporaua.org/
4	Громадська організація «Вокс Україна»	http://voxukraine.org/uk
5	Інститут громадянського суспільства	http://csi.org.ua
6	Інститут економічних досліджень та політичних консультацій	http://www.ier.com.ua/
7	Інститут Євро-Атлантичного Співробітництва	http://ieac.org.ua
8	Інститут світової політики	http://fwp.org.ua
9	Інтерньюз	https://internews.ua/
10	Київська школа економіки	http://kse.org.ua
11	Комітет виборців України	http://cvu.org.ua
12	Лабораторія законодавчих ініціатив	https://parlament.org.ua
13	Міжнародний центр перспективних досліджень	http://icps.com.ua
14	Рада зовнішньої політики «Українська призма»	http://prismua.org
15	Разумков Центр	http://razumkov.org.ua/
16	Резнімаційний планет реформ	https://rpr.org.ua/
17	Тексти	http://texty.org.ua/
18	Трансперенсі Інтернешнл Україна	http://ti-ukraine.org
19	Український інститут майбутнього	https://www.uifuture.org/
20	Український незалежний центр політичних досліджень	http://ucipr.org.ua
21	Фонд «Демократичні ініціативи»	https://dif.org.ua/
22	Центр демократії та верховенства права	http://cedem.org.ua
23	Центр Ейдос	http://eidos.org.ua/
24	Центр економічної стратегії	https://ces.org.ua/
25	Центр «Нова Європа»	http://neweurope.org.ua/
26	Центр політико-правових реформ	http://pravo.org.ua
27	Центр прав людини ZMINA	https://org.zmina.info/
28	Центр прикладних політичних досліджень «Пента»	http://penta.org.ua
29	Центр протидії корупції	https://tantic.org.ua/
30	Центр соціально-економічних досліджень Case	http://cost.ua/
31	Центр UA	http://centrua.org

- **«Фабрика думки» чи «мозковий центр» (think tank)** – це незалежна, не орієнтована на прибуток дослідницька організація, створена з метою обговорення та, по можливості, прощтовхування важливих для суспільного (публічного) життя рішень, просування тієї чи іншої практичної політики в тій чи іншій царині, галузі суспільного життя, наприклад – у сфері зовнішніх зносин.
- Під **«фабриками думок»** розуміється також критична **маса експертизи, міждисциплінарного мислення, спрямованість на розроблення конкретних технологій вирішення** суспільних проблем та орієнтацію на майбутнє.
- Їм притаманний специфічний тип побудови наукової діяльності – формування **експертного складу, який залучається на контрактній основі**;
- зв'язки з найбільшими освітніми та науковими закладами;
- наявність великих державних і корпоративних замовників;
- просування на ринок наукових досліджень, виконаних на замовлення;
- періодичне надання комплексних звітів із конкретної проблематики для розсилки зацікавленим організаціям на безоплатній основі

у США працює близько 1200 аналітичних центрів – мозкових центрів уряду США. При університетах працює майже 600 Think Tanks, ще 600 є незалежними громадськими організаціями

За даними інтернет-проекту **"Мережа аналітичних центрів України"** станом на 2025 рік, в **Україні близько 433 «мозкових центрів».**

Ядром українських Think Tanks виступає **Київ**— 118 центрів.

Львів — 31,

Донецьк — 28,

Харків — 22,

Закарпаття (15),

Тернопіль, Хмельницький, Чернівці, Луганськ— по 14,

Волинь, Полтава, Івано-

Франківськ, Крим, Вінниця, Херсон, Запоріжжя, Чернігів, Дніпропетровськ,— по 13-10 центри на 2025 рік.

Понад два десятки Think Tanks утворено при вузах України, зокрема, Дніпропетровському, Київському, Львівському, Таврійському, Тернопільському та Чернівецькому національних університетах, Харківській національній юридичній академії та ін..

напрями в області політичного аналізу

міжнародних відносин

- 1) **загальний аналіз природи міжнародних відносин**, їх основних закономірностей, головних тенденцій, співвідношення і ролі об'єктивних і суб'єктивних факторів і націй основі політичних, економічних, науково-технічних, культурних, соціально-психологічних та ідеологічних аспектів у міжнародних відносинах, класової боротьби, ролі класів, соціальних груп, ролі світових систем, держав, партій, збройних сил, народних мас і особистостей тощо в міжнародних відносинах;
- 2) **дослідження центральних аспектів міжнародних відносин** (війна і мир, зовнішньополітична концепція, зовнішньополітична доктрина, зовнішньополітична програма, стратегія та тактика, головні напрями, завдання, цілі, принципи зовнішньої політики і т. ін.);
- 3) **вивчення факторів, які вказують на положення держави на міжнародній арені**, а саме: її класової природи та економічної системи, державних інтересів, економічного, науково-технічного і військового потенціалу, моральної та ідеологічної свідомості населення, зв'язку і ступеня єдності з іншими державами (система, союз та ін.);

• 4) **дослідження проблем, пов'язаних із зовнішньополітичними діями**: зовнішньополітичною ситуацією; зовнішньополітичними рішеннями і механізмами їх підготовки, вироблення і прийняття; зовнішньополітичною інформацією і способами її узагальнення та використання; міжнародними суперечностями і конфліктами та способами їх урегулювання; міжнародними угодами та домовленостями тощо;

• 5) **вивчення тенденцій розвитку міжнародних відносин і зовнішньополітичних подій** та їх прогнозування

• 6) **аналіз міждержавних суперечностей**

У центрі уваги українських аналітиків знаходяться державні інтереси іноземних партнерів України, що репрезентують протилежності, які утворюють міждержавні суперечності.

Державні інтереси на відміну від національних інтересів дуже нестійкі. Постійна зміна ієрархії пріоритетності у переліку державних інтересів під тиском різних обставин потребує постійного моніторингу для того, щоб вчасно відповідальні за розробку зовнішньої політики держави посадові особи вчасно вносили адекватні корективи в перспективні та поточні плани заходів у зовнішньополітичній сфері, в діяльність дипломатичних, розвідувальних, контррозвідувальних і оборонних відомств

До різновидів інформаційно-аналітичного забезпечення зовнішньополітичних відомств належать:

- – спеціальні бюлетені, довідкові матеріали та інші види інформаційних матеріалів для внутрішньовідомчого користування;
- – бюлетені, довідки, щоденники та оперативні повідомлення дипломатичних установ (наприклад, оперативна інформація “щоденник посла”, що кожного тижня надходить до МЗС і включає детальний аналіз зустрічей, заходів, огляд ЗМІ країни перебування, а також проблем, які вирішує посольство для забезпечення національних інтересів);
- – дипломатичні досьє, прес-досьє, аналітичні та позиційні матеріали, спеціалізована інформація, довідкова інформація тощо;
- – моніторинг засобів масової комунікації зарубіжних країн щодо зовнішньої політики держави (для внутрішньовідомчого користування);
- – матеріали, прес-релізи та окремі повідомлення зовнішньополітичних відомств для засобів масової інформації і громадськості.

Суб'єкти інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління у сфері зовнішньої політики, їх функції

**Серед найбільших центрів, які здійснюють
інформаційне забезпечення урядової,
законодавчої гілок влади та регіональних
керівників слід відзначити в Україні
АНАЛІТИЧНІ СЛУЖБИ**

- Офісу (Адміністрації) Президента України,
- Кабінету Міністрів України,
- Верховної Ради України,
- Міністерства закордонних справ України,
- Міністерства оборони України,
- Служби безпеки України,
- Головного управління розвідки
Міністерства Оборони України

До основних функцій інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління належать:

- – аналіз інформації про зовнішню політику зарубіжних країн;
- – аналіз інформації з питань внутрішнього становища;
- – обробка та аналіз інформації для розповсюдження серед дипломатичних установ;
- – інформування засобів масової комунікації;
- – захист інформації відповідно до національного законодавства;
- – аналіз договірно-правової інформації;
- – аналіз інформації міжнародних організацій;
- – аналіз статистичної інформації, економічної інформації як всередині країни, так і за її межами.

Петро Герасименко
журналіст, аналітик,
піар-технолог

- П. Герасименко: **монобільшість**, яка перемогла на виборах 2019 р., не стала інструментом для якісних реформ, подолання системної корупції та перезапуску держави. При цьому спостерігається **падіння ефективності державного управління, монополізація всієї повноти влади в руках офісу президента, кадрові прорахунки та низка помилкових рішень стратегічного характеру**.

- Герасименко П. Неефективність монобільшості:

український досвід. 18 вересня 2023 р.
URL:

<https://zn.ua/ukr/POLITICS/neefektivnist-monobilshosti-ukrajinskij-dosvid.html>

16.02.2022 р.:

Головнокомандувач Збройних сил України Валерій Залужний та міністр оборони Олексій Резніков запевнили, що українська армія готова дати відсіч Росії у разі вторгнення.

А президент **Володимир Зеленський** заявив, що **українська сторона аналізує інформацію розвідки щодо загрози повномасштабного вторгнення Росії в Україну найближчим часом**. Сполучені Штати припускають, що вторгнення на українську територію може відбутися будь-якої миті.

Але секретар Ради національної безпеки та оборони **Олексій Данілов** заявив, що **повномасштабного наступу Росії на українську територію не буде**, а до кроків із дестабілізації Київ готовий.

Три місяці до війни. Як і коли Зеленський дізнався про вторгнення? Велике розслідування The Washington Post
<https://texty.org.ua/articles/107507/try-misyaci-do-vijny-yak-i-koly-zelenskyj-diznavsya-pro-vtorhnennya-velyke-rozsliduvannya-washington-post/>

За останні десятиріччя значно посилилась інформаційна функція дипломатичних представництв

- Завдання:
- збирати оперативну інформацію,
- ретельна обробка численних друкованих видань, зокрема періодики, іншої інформації, яка проходить на каналах ЗМІ,
- встановлення та підтримка зв'язку із засобами масової інформації в країні перебування
- інформування місцевої преси про головні події, що відбуваються в державі акредитації, покладається на відділ інформаційних і культурних зв'язків

- **Експертна дипломатія** – це є цілеспрямована робота офіційних інституцій, пов'язаних з виробленням та реалізацією зовнішньої політики, з представниками експертного середовища (окремими експертами та мережами, державними та недержавними аналітичними центрами, їх національними та міжнародними об'єднаннями, профільними академічними та дослідницькими закладами, дорадчими та експертними радами тощо) через формальні та неформальні канали всередині країни та за кордоном з **метою досягнення зовнішньополітичних цілей країни**

Функції експертної дипломатії, мозкових, аналітичних центрів у системі інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління у сфері зовнішньої політики

- експертна дипломатія не залежить від рівня відносин країни з іншими суб'єктами міжнародних відносин, тим більше, не має причинно-наслідкового зв'язку з неспроможністю офіційного діалогу;
- експерти, які беруть участь у побудові експертної дипломатії, чи є її адресатами, не обов'язково повинні мати прямі контакти з офіційними представниками урядових структур інших країн та впливати на їх рішення.
- спектр задач, які можуть стояти перед експертною дипломатією, значно виходить за проблемну орієнтованість порядку денного «track II diplomacy».

Паспорт (матриця) загрози національній безпеці

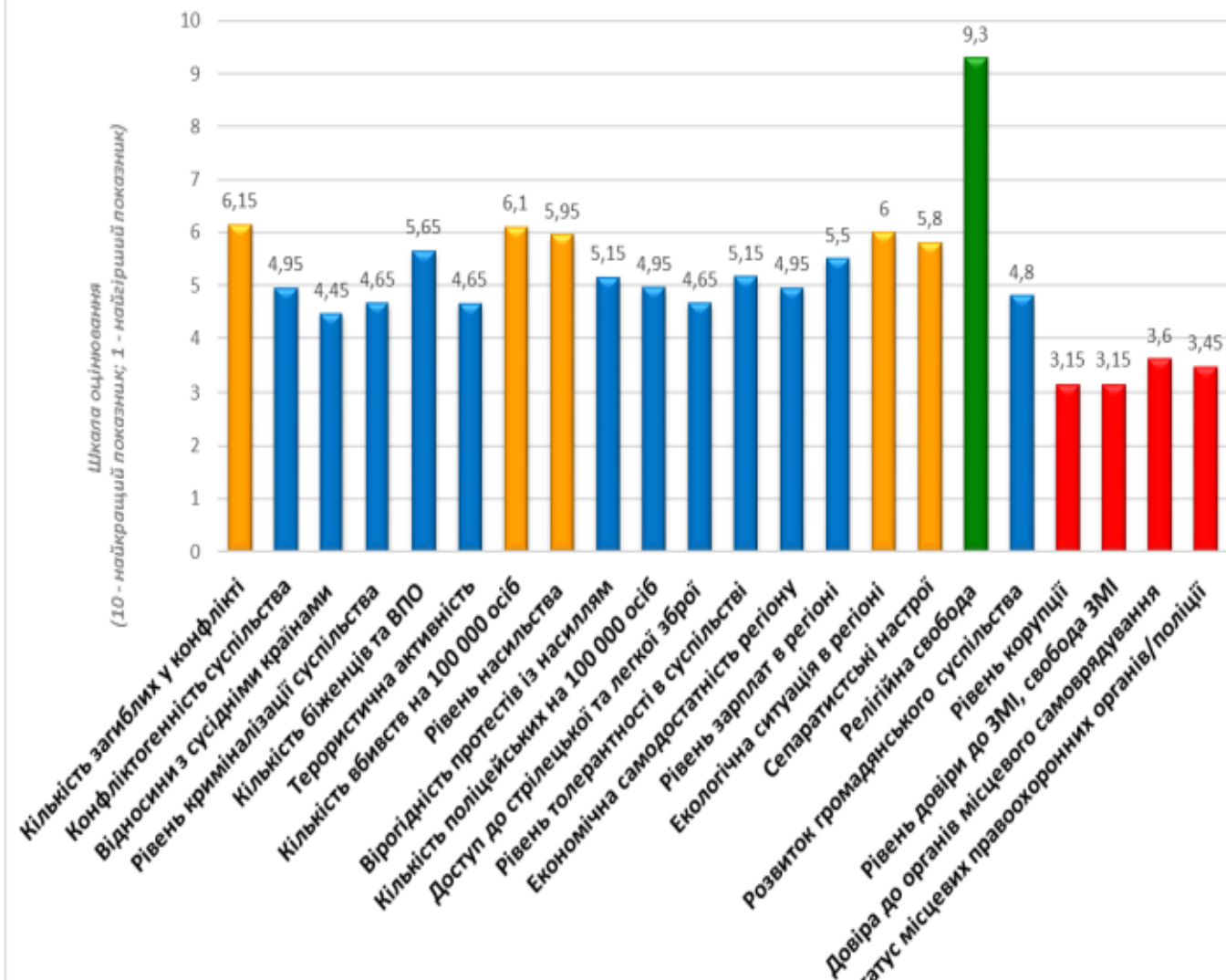
- це документ передбачає
- оцінку подій, явищ, процесів, інших чинників, що створюють небезпеку реалізації **ЖИТТЕВО ВАЖЛИВИМ НАЦІОНАЛЬНИМ інтересам**,
- характеристику їх можливого розвитку (масштаб, тенденції розвитку,
- можливі наслідки для національної безпеки тощо),
- визначення основних організаційно-правових та інших механізмів діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки по реагуванню на загрози (моніторинг, превентивні дії, локалізація, тощо).

- **загроза** - явище, подія, процес, інші чинники, які оцінюються фахівцями, як небезпека самозбереженню та прогресивному розвитку соціальної (політичної) системи;
- **виклик** - початкова стадія зародження загрози і водночас (за певних умов) додаткові можливості, які можуть бути використані в інтересах забезпечення національної безпеки;
- **потенційні загрози** - загрози, які можуть бути реалізовані за тих чи інших обставин;
- **реальні загрози** - загрози, які вже мають місце (їх негативний вплив на національну безпеку очевидний) або ж можуть бути здійснені у будь-який момент часу;

- **рівень безпеки та рівень загроз** - якісна або кількісна оцінка умов існування людини, соціальної групи, суспільства, держави, міжнародного співтовариства з огляду на явища, процеси, події, інші чинники, які сприймаються як небезпеки їх нормальному існуванню (такому, що не суперечить їх сутнісній природі) та розвитку.

Харківський паспорт безпеки: регіональний вимір

- **У першому розділі** Паспорту загрози відображаються найбільш постійні та, так би мовити, **статичні ознаки загрози**. Це загальна характеристика загрози, яка має бути якомога повною та, зокрема, відображати:
- **структуру загрози** (вказуються складові загрози, які утворюють своєрідне «**дерево загрози**» (аналізу підлягають явища, події, процеси, інші чинники, що створюють небезпеку реалізації життєво важливим національним інтересам);
- **об'єкти загрози** (визначаються відповідно їх спрямованості проти реалізації життєво важливих національних інтересів (об'єктом загрози є той чи інший життєво важливий національний інтерес або сукупність національних інтересів);
- **джерела загроз** (визначаються явища, процеси, суб'єкти, які створюють небезпеку реалізації національних інтересів).

- Харківщина має чітко виражені регіональні ризики, які впливають на безпекову ситуацію в регіоні:
 - традиційні тісні економічні зв'язки малого та середнього бізнесу (середнього класу) з Російською Федерацією, що знижує ефективність політики реформ та європейської інтеграції.
 - сепаратистські настрої зберігають популярність у вузьких колах їх прибічників, що сьогодні знаходяться у «підпіллі». Майже 23% мешканців регіону вважають, що на Харківщині існують сприятливі умови для реалізації сценарію «ДНР/ЛНР». Зберігається значний конфліктогенний потенціал, який за потреби може бути використаний для дестабілізації ситуації. Водночас рівень протестних настроїв в суспільстві сьогодні незначний через відсутність мобілізаційних драйверів;
 - інтеграція внутрішньо-переміщених осіб є важливим завданням центральної та місцевої влади. У порівнянні з іншими регіонами України на Харківщину переїхала найбільша кількість переселенців з Донбасу – майже 161 тисяча осіб (за даними Міністерства соціальної політики на листопад 2017 року), які переважно позитивно сприймаються місцевими мешканцями. Первинною проблемою є нестача житла – потрібна системна робота держави (зокрема МінТОТ) за цим напрямком. Іншою проблемою є відсутність роботи, недостатня увага (у порівнянні з Донецькою та Луганською областями) донорських програм для створення можливостей самозайнятості або перекваліфікації переселенців
- ;
 - неоднозначне ставлення до місцевої влади зумовлене складною конкурентною природою місцевої політичної кон'юнктури. У регіоні існують декілька груп впливу, що дозволяє одночасно тримати баланс влади та контролювати ситуацію на Харківщині. В населення спостерігається переважно позитивне відношення до діяльності місцевої влади (чистота, комфорт міста), у той час як до центральної – більше застережливе. Водночас рівень довіри до органів місцевого самоврядування є низьким, що є наслідком активного залучення місцевих політиків до подій 2014-2015 рр.;
 - терористична та диверсійна активність досі має загрозливий характер в регіоні через наближеність до Росії та зони проведення антитерористичної операції, вразливості стратегічних об'єктів у місті (заводи ВПК), пам'ятні події 2014-2015 рр. Це зумовлює відчуття незахищеності в населення, підриваючи довіру до діяльності правоохоронних органів;
 - російське інформаційне поле, незважаючи на обмежувальні заходи української влади, залишається доступним та відносно популярним в регіоні. Популярність російських ЗМІ зумовлює 24 © ДМГО «Центр міжнародної безпеки», Національний інститут стратегічних досліджень, 2018 р. високий рівень інформаційної вразливості, поширення антиукраїнської пропаганди. Водночас рівень довіри до загальноукраїнських та місцевих мас-медіа є критично низьким. Основним джерелом інформації є веб-ресурси, соціальні медіа та інформація з особистісного спілкування.
 - суспільні конфлікти в Харкові мають два виміри. Перший стосується релігійної та побутової міжнаціональної ворожнечі в студентському середовищі. Другий, більш небезпечний, походить з існуючого в місті суспільного розколу на конкуруючі відверто проукраїнську та проросійську частини населення зі своїми культурно-ментальними установками, при збереженні широкої індиферентної патерналістські налаштованої маси населення. Зазначений факт зумовлює достатньо низький поріг суспільної толерантності.

- **В другому розділі** відображаються *динамічні* характеристики можливого розвитку загрози, а саме:
- **масштаб загрози** (вказується просторовий розмах зовнішніх та внутрішніх чинників, що в змозі перешкоджати реалізації національних інтересів та їх наслідки);
- **можливі наслідки загрози** (надаються короткі довідкові дані про причини та хід розвитку подій, явищ, процесів, інші чинники, які породжують небезпеки реалізації національних інтересів);
- **прогноз розвитку загрози** (вказується прогноз наслідків дії загрози для реалізації життєво важливих національних інтересів у короткотерміновій, середньостроковій та довгостроковій перспективі).

- **Третій розділ** має бути присвячено **попередньому плануванню застосування сил і засобів суб'єктів забезпечення національної безпеки по реагуванню на загрозу** (задачі вказаних суб'єктів, питання координації їх діяльності, ресурсне забезпечення, способи і методи реагування тощо). Тому у цьому розділі має бути відображена передусім наступна інформація:
- **суб'єкти забезпечення національної безпеки** (мають бути стисло описані, виходячи із норм чинного законодавства основні функції, завдання, повноваження, сфери відповідальності, особливості діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки, підпорядкованих їм сил і засобів щодо виявлення, запобігання, прогнозування, нейтралізації (пониження рівні) загрози (її складових);
- **ресурсне забезпечення** (вказуються особливості організації ресурсного забезпечення (фінансового, матеріально-технічного, інформаційного тощо) діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки по реагуванню на загрози, сили і засоби, що додатково можуть залучатися, їх розподіл та порядок використання тощо);
- **способи і методи реагування на загрози** (визначається алгоритм дій суб'єктів забезпечення національної безпеки, підпорядкованих їм сил і засобів, а також тих, які можуть залучатися додатково щодо реагування на загрози, їх розподіл, порядок, способи і методи використання).

- **Зовнішні чинники за масштабом пропонуються поділяти на глобальні, регіональні і локальні, а внутрішні - на загальнонаціональні, регіональні, і локальні.**
- **Глобальні загрози** (зовнішні загрози глобального характеру) охоплюють світовий простір і стосуються світової спільноти або більшості країн світу, в тому числі й України. Найбільш вагомою ознакою глобальних загроз є транскордонний характер та неможливість запобігання (нейтралізації тощо) їх окремою державою або групою держав.
- **Регіональні зовнішні загрози** (зовнішні загрози регіонального характеру), як правило, стосуються одного або декількох сусідніх регіонів. Вони характеризуються спорідненістю існуючих суперечностей, джерел загроз та впливом на міжнародну безпеку та національну безпеку суб'єктів міжнародних відносин, розташованих у регіоні (у сусідніх регіонах).
- Можливість їх виявлення, прогнозування, запобігання нейтралізації у визначальній мірі залежить від ефективності консолідації зусиль більшості країн регіону.
- **Локальні загрози** (зовнішні загрози локального характеру) мають обмежений просторовий розмах і характеризуються насамперед станом двосторонніх відносин, в тому числі за умов блокових або корпоративних відносин.
- **Загальнонаціональні загрози** (внутрішні загрози загальнонаціонального характеру) стосуються всіх об'єктів національної безпеки, а наслідки їх негативного впливу поширюються на всій території країни. Вони можуть проявлятися в одній або кількох сферах життєдіяльності суспільства й держави (політичній, економічній, соціальній, культурній).